

I. ПОЛІТИКА І СУСПІЛЬСТВО

Ярослав Потапенко

РЕЦЕПЦІЯ ЄВРОМАЙДАНУ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ ДИСКУРСІ

У статті представлені ключові тенденції в осмисленні подій Революції Гідності, що їх можна виокремити в публікаціях вітчизняних інтелектуалів. Особлива увага акцентується на оцінці ролі й місця Євромайдану в новітніх геополітичних реаліях, а також визначенні його рушійних сил та суспільно-політичних наслідків.

Ключові слова: Євромайдан, Революція Гідності, соціокультурний дискурс, Європейський Союз, лідери опозиції.

Yaroslav Potapenko. The reception of Euromaidan in the modern Ukrainian sociocultural discourse. This article presents the general trends in understanding the events of the Revolution of Dignity that they already can distinguish in publications domestic intellectuals. Particular emphasis is placed on evaluating the role and place of the Euromaidan in the new geopolitical realities and identifying its driving forces and socio-political consequences.

Key words: Euromaidan, Revolution of Dignity, social and cultural discourse, the European Union, the opposition leaders.

У сучасному українському соціокультурному просторі маємо надзвичайно широкий діапазон оцінок Євромайдану, що пояснюється значимістю цього феномену в новітній політичній історії та важливістю започаткованих Революцією Гідності трансформацій. Аналіз базових тенденцій у рецепції Євромайдану дасть змогу чіткіше окреслити соціокультурні контексти становлення постмайданної України, допоможе краще відчутти й усвідомити специфіку нинішньої політичної ситуації, надасть додатковий інформаційний ресурс для вироблення солідарної громадянської

стратегії досягнення мети, задекларованої у період Революції Гідності.

Мета статті – подати широку панораму найбільш характерних інтерпретацій та оцінок Євромайдану, представлених у вітчизняному соціокультурному просторі. Реалізація задекларованої мети може посприяти поглибленню горизонтів осмислення українського сьогодення, стимулювати до певних різновидів суспільно-політичної активності задля ефективної розбудови громадянського суспільства. Зазначена тема частково розглядалася в роботах А.Мухарського, В.Наріжної, Д.Шевчука, проте досі не був зроблений її комплексний аналіз (попри нагальну потребу й безперечну актуальність, враховуючи динаміку змін у країні й посилення настроїв постреволюційного розчарування в широких колах українців). Опрацювавши значну частину текстів про Євромайдан (доволі репрезентативних за ідейно-тематичним наповненням), я намагався у вигляді сконденсованого монтажу ключових висновків, тенденцій, положень та оцінок окреслити бодай загальні обриси основного дискурсу Революції Гідності, який наразі перебуває у стадії формування і визначення. В зазначеній перспективі активне цитування й «ущільнене» відтворення найбільш характерних, цікавих або оригінальних точок зору, висловлювань і поглядів експертів, науковців, активістів, блогерів є не вадою, а швидше, стратегією осмислення обраної для дослідження теми (як і поєднання політологічної аналітики з елементами історіографічного підходу). Задекларована стратегія наукового пошуку, ґрунтована на принципах доповнюваності й міждисциплінарності (але аж ніяк не об'єктивності, в яку мало хто вірить у добу постмодерну), видається найбільш ефективним способом пізнання обраних для аналізу феноменів.

Одним із базових мотивів у оцінці Євромайдану є теза про те, що він став шансом для всієї Європи оновитися, реактуалізувати власні фундаментальні цінності, віра в які суттєво похитнулася в останнє десятиліття, паралельно з наростанням правоконсервативних настроїв євроскептицизму та споживацько-егоїстичного конформізму, толерантного ставлення до виявів насильства, грубого порушення норм міжнародного права. Тези Дмитра Шевчука, висловлені ще в грудні 2013 року, про те, що українці на

Євромайдані виявилися більш європейцями, ніж громадяни ЄС, і що саме в Україні вирішується доля Євросоюзу, охопленого інституційною кризою [1, с. 35], – досить швидко почали сприйматися активістами й симпатиками Революції Гідності як беззаперечна аксіома і керівництво до дії. У загальноєвропейському і світовому вимірах ця подія постала як новітня «передова» боротьби демократії з посткомуністичною диктатурою, колонізованої нації з імперією, права на людську гідність супроти антигуманного режиму, середнього класу проти клептократичної олігархії. Світ сприйняв Україну по-новому, іміджеві «країни бандитів і повій» завдано дошкульного удару [2, с. 15].

Професор Колумбійського університету Стівен Сестанович ще на початку січня 2014 року назвав Євромайдан «подією десятиліття, яка змусить Захід знову подумати про роль України в цивілізованому світі» [3]. За словами Леонідаса Донскіса, Євромайдан був не лише революцією проти «бандитської влади», але й «справжньою європейською революцією людей, далеких від євроскептицизму та цинічності жителів західної частини континенту» [4]. На думку філософа Євгена Бистрицького, Майдан спричинив «тектонічний злам» на Євразійському материку, «у його бурлінні достворюється Європа». «Європи на Майдані більше, ніж чимало де в ЄС», – зазначає вчений, для якого головним завданням бачиться трансформувати енергію Майдану з його самоорганізацією щодо ухвалення відповідних законів і закріплення цінностей. Це зробить Україну дуже сучасною та перспективною в очах Європи і світу [5, с. 25–27]. Оксана Забужко в одному з інтерв'ю розповідала, що її знайомі литовські й латиські інтелектуали говорили: «Спасибі, ваш Майдан нас рятував, бо сценарій, за яким російські війська заходять «рятувать» «русскоязычное население», призначався, насамперед, для країн Балтії» [6, с. 13]. Україна нині виявилася «важливим елементом виходу з глобальної кризи», адже саме вона є каталізатором нової консолідації в Європі, – таку думку висловив авторитетний політолог Андрій Єрмолаєв. Ситуація в Україні остаточно довела європейцям, чому не потрібно співпрацювати з Росією, а «бігти від неї», зближуючись натомість зі США [7, с. 4–7]. В лютому 2014 року філософ Володимир Єрмоленко написав: «Тепер нам треба

мислити в термінах всесвітньої історії. Наша сцена сьогодні – це не маленька європейська провінція. Наша сцена – цілий континент, цілий світ» [8]. Вчений зазначив, що європейська преса дуже підтримувала Майдан, а коли загинув Сергій Нігоян, французи писали: «Він загинув за Європу». Від європейців українці мають навчитися: історія – це еволюція, що проходить через революції. У Франції XIX ст. революції, до прикладу, відбувалися кожні 10 років – тож і українці мають бути готові до того, що Майдан не є останньою революцією [8, с. 21]. Перемога Майдану сприйнята була на Заході як тріумф людського духу, звитяга звичайних людей, які раптово стали героями і зробили неможливе з точки зору потуг державної машини.

Український політолог Юрій Романенко висловив обгрунтоване припущення: Майдан і події після нього показали, що, напевне, були якісь кулуарні домовленості між Москвою і Берліном щодо розподілу України – індустріальні райони переходять під непрямий контроль РФ, а центрально-західні – під ЄС. Варшаву і Вашингтон подібні плани щодо сфер впливу в Європі абсолютно не влаштовували, тому вони й допомогли Євромайдану зірвати геополітичну змову [9].

Одним із базових «трендів» у оцінці Євромайдану постає уявлення про нього як про боротьбу абсолютного добра (свободи, честі, мужності, безкорисливої самовідданості) з абсолютним злом (сваволею, безчестям, безмірною жадібністю). Типовою під цим оглядом можна вважати естетично-екзистенційну позицію митця Володимира Гонського, який говорив про сцену Майдану як про «найвищу трибуну людства у його боротьбі зі злом», а про загиблих на вулиці Інститутській – як про «закривавлених праведною кров'ю посланців добра» й «Лицарів світла» [10]. Дедалі активніше в патріотичному середовищі поширюється думка, що з перспективи здобуття справжньої, а не декларативної незалежності, 2014 рік значить значно більше, ніж 1991-й. Лише після Майдану й десятків смертей українці справді завоювали свободу й незалежність, ілюзія яких дісталася нам «задарма» в 1991 році, – переконаний сценарист Євген Гендін, як і багато хто в сучасній Україні. Письменник Мирослав Дочинець виділив три політичні феномени, які Україна дала світу: Запорозька Січ, УПА та Майдан,

на якому людські, європейські, Божі цінності зійшлися у двобой з «антицінностями» совка – влади, яка оголосила війну своєму народу. Завдяки незнищенності українських генів, «духовного родового хребта» нації, з Майдану розпочалося «велике повернення до українського раю, який ми втратили» [11, с. 42]. Близькі по духу ідеї озвучив інший український письменник, Ярослав Мельник, для якого досвід Євромайдану став підтвердженням: вроджений архетип української нації – історія тисячолітньої боротьби. «Це все йде від предків – козаків, УПА. Історія живе в тих людях. Як тільки момент надходить – вона пробуджується. Архетип має сильну енергетику... Такі емоції допомагають жертвувати собою, ведуть до героїзму. Вузьке «я» людини руйнує рамки і стає вселенським» [12, с. 30].

Німецький історик Герхард Симон, аналізуючи на сторінках часопису «Osteuropa» причини того, яким чином «проєвропейський міський протест» переріс у революцію, прийшов до висновку: на «екстериторіальному політичному просторі» Майдану прагнення до Європи виявилось тільки приводом повстати проти корупції еліт у формі президентської «сім'ї», яка виснажила країну [13, с. 29]. Подібна думка – доволі типова під час Майдану: не «за Європу», а проти «побиття дітей» і «кривавої диктатури», – саме так пояснювало багато чоловіків 40–50-річного віку (особливо «афганців») мотиви свого приїзду до Києва у грудні. В уявленні багатьох протестувальників того місяця міцно утвердився образ «Межигірського хряка» (чи «кривавого хряка»), винуватого у побитті «невинних дітей» – аналогії з Іродом, котрий віддав наказ вбивати немовлят у Назареті, більш ніж очевидні.

Доволі поширеною є тенденція порівнювати Майдани 2004-го та 2013 – 2014 років. Так, один із активних організаторів першого, Олександр Третьяков, з перспектив 2014 року називає Помаранчевий Майдан «великою прелюдією до революції», «веселою подорожжю з гарним настроєм». А вже Революція Гідності справді змінила цінності громадян, об'єднавши їх у боротьбі за свободу, права та європейську перспективу [14]. Цікаву концепцію пропонує інший відомий вітчизняний політик, Андрій Шкіль, на думку якого, у 2014 році відбувся вже третій Майдан (а якщо починати зі студентської «революції на граніті» – взагалі,

четвертий). Першим повноцінним Майданом колишній активіст УНА-УНСО вважає акцію 2000-го року «Україна без Кучми», яку з Євромайданом поєднує відсутність чіткої мети та чітких методів її досягнення [15]. Всі три Майдани об'єднувала спільна основа: широка підтримка ідеї, актуальної на кожен конкретний випадок; домінуюча участь у них молоді; єднання вихідців з різних регіонів, – наслідок їх також спільний: якісної зміни влади й очікуваного оновлення системи досі не досягнуто. Ключовою відмінністю Євромайдану, за А. Шкілем, стало те, що український протест вдалося «розмаргіналізувати» і зробити дієвою та грізною зброєю, – вперше в новітній своїй історії українці взяли до рук «бодай і аматорську, проте зброю», вперше відповіли насильством на насильство [15]. Важливе зауваження: «Подібний сценарій аж ніяк не прораховувався від самого початку, він не був закладений у матрицю Революції Гідності, події набули абсолютної спонтанності» [15]. «Помаранчева революція» виявилася «напівязичницьким проектом», оскільки громадяни створили собі «богів», у яких потім розчарувалися, стверджує філософ Володимир Єрмоленко. На Євромайдані такої «інвестиції в кумирів» не було, натомість «поріг розчарування» став довшим, посилилася самоорганізація суспільства, готовність жертвувати собою й допомагати іншим, а відчуття індивідуальної гідності поєдналося з солідарністю. Втім, обидва Майдани об'єднує неспроможність витворити новий тип політиків, альтернативної дієвої еліти [8, с. 21].

Наступна важлива особливість Євромайдану, неодноразово підкреслювана його учасниками, експертами і науковцями, – це вказівка на неконструктивність уявлення про те, ніби лідери опозиції та партійні функціонери очолювали його і скеровували дії протестувальників. Будь-які розмови про «керованість» Майдану і його абсолютну лояльність до Кличка, Яценюка, Турчинова і Тягнибока є цілковито безпідставними. Медійний консультант Андрій Черніков ще в січні 2014 року вбачав причину нерішучості й неефективності дій «триголового дракона» опозиції в її надто глибокій інтегрованості з владою: «Майже всі вони або вихідці з теперішньої політичної та чиновницької системи, або асимілювалися з нею, коли утверджувалися як політики та бізнесмени» [16].

Маючи численні спільні бізнесові інтереси з партією влади, лідери опозиції тільки формально очолили Євромайдан (та й то пост-фактум!), і в багатьох тієї зими склалося враження, що вони шукали приводу його «згорнути», тільки боялися цей намір озвучити. Боялися рішуче очолити, боялися «згорнути» – просто «пливти за течією». Тривалий досвід співпраці зі «злочинною владою» (в ухваленні певних законів, у розподілі бюджетних коштів і «дерібані» держзакупівель тощо) – вилився у шерог підклимних домовленостей, кульмінацією яких стали парламентські вибори 2014 року. Рядові протестувальники ризикували всім – у політиків-опозиціонерів завжди лишався «простір для маневру», відступу чи відкупу. «Війна на Грушевського» 19–22 січня продемонструвала з максимальною очевидністю некерованість майданівців кимось із політиків – саме тоді, за словами Валерії Бурлакової, розподіл на «мирних протестувальників» і «провокаторів» зник остаточно, а заклик УНСО «Святить ножі, бо це війна» набував характеру безсумнівної істини для людей, котрі зрозуміли, що вороття немає. Поразка означатиме смерть або в'язницю. «Якщо програємо – програємо все... Де-факто втратимо незалежність» (Руслан Андрійко, комендант КМДА). Відроджено й актуалізовано гасло повстанців Холодного Яру «Воля або смерть»; менш поширеними демотиваторами стали – «Наші Крути тут» і «Герої не вмирають!». Подібні міркування, надзвичайно поширені взимку 2013–2014 рр., в контексті «дивної війни» на Донбасі посідають важливе місце у вітчизняному соціокультурному просторі.

Фактично загальноприйнятою в середовищі як активістів, так і аналітиків була від грудня 2013 року й лишається понині теза про те, що політики хронічно відставали від рядових протестувальників, були нездатні відповідати оперативно на виклики часу, «плелися у хвості» подій, жодним чином не визначали порядку денного. Зокрема, відомий історик Ярослав Грицак ще в січні 2014 року озвучив думку: влада є позавчорашньою, опозиція – вчорашньою, Майдан – сьогоднішній [17, с. 21]. Іншого видатного інтелектуала Мирослава Мариновича дратувала неспроможність опозиції виробити бачення, як будувати Україну («Її партійні програми – непотріб... Майдан породить нову хвилю лідерів. Це

мають бути моральні люди. Духовна складова у них повинна бути визначальна») [17, с. 22]. Політики і Майдан – це різне, дійшов висновку філософ Володимир Ермоленко. Наше сьогодні дає повсякчас нові аргументи на підтвердження слушності зазначених оцінок. Відомий публіцист Юрій Макаров ще в грудні 2013 року зазначив, що опозиція «не тягне», бо її лідери – «не того масштабу політики», хронічно не встигають за ситуацією (тим більше, не проектують її), їм не вистачає креативу, здатності до нестандартних рішень та ефективної комунікації. Ситуацію рятує те, що влада – значно гірша, аніж опозиція: «дуже тупі, дуже невиховані й примітивні істоти», котрі спробували «нагнати» країну. Люди таку образу проковтнути не змогли і вийшли захистити свою гідність [18, с. 10–12].

Характерною рисою низки текстів, присвячених Євромайдану, є вказівка на його стихійний, спонтанний характер – від початку до завершення. Соціолог і культуролог Тамара Злобіна, описуючи колективний відчай, який вилився у силовий протест після прийняття «диктаторських законів», констатує: «Об'єднавшись на Майдані у сотні різних ініціатив, люди створили силу, у яку ніхто не вірив, адже творилася вона вперше. І спромоглися на тиск і згуртовані дії, що були непередбачувані і неконтрольовані елітами» [19, с. 8]. Режисер Сергій Лозниця дійшов висновку, що керувати Майданом багато хто намагався, але одного центру управління так і не створилося – «була сума всього, колективна свідомість». Унікальністю української революції стала відсутність в неї лідера. Трапилося так тому, що змінився світогляд, і структура мережевого суспільства функціонує за зовсім іншими законами, аніж класична ієрархічна система комунікації [20, с. 14]. Для відомого режисера Євромайдан став продовженням війни за незалежність, і велику роль у цьому відіграло тривале (аж до 1956 року) протистояння українських повстанців радянській армії. Звідси й величезна кількість і роль вихідців із Західної України в тих буремних подіях [20, с. 12]. Польський активіст-волонтер Філіп Шимборський ключовою ідеєю Майдану називає його фундаментальну спонтанність – люди просто відкрилися іншим, навчилися працювати разом і довіряти один одному [21, с. 31].

Паростки громадянського суспільства на Майдані переросли в його потужну самоорганізацію як системи, вважає Андрій Єрмолаєв. Люди самовизначаються й організуються без держави. Втім, нове покоління політиків з'явиться десь через півтора-два роки як контраверсійна сила до тієї моделі влади, яку зараз формує стара еліта (вони просто не встигають стати відомими) [7, с. 6].

Досі не вщухають тривалі дебати: що ж було ключовим мотивом, ідеєю-мотиватором, рушійною силою Євромайдану? В цьому контексті доволі поширеним є сприйняття Майдану як екзистенційно-світоглядної території перемоги над страхом, топосу звільнення з-під паралізуючої влади страху постгеноцидної нації – бути покараними нізачо й закатованими в найжахливіший спосіб. Метафора Майдану як «чуда Божого» досі надзвичайно поширена в націонал-патріотичному середовищі. Здавалося, після Голодомору на генетичному рівні українцям вживили тваринне бажання «вижити за всяку ціну!» – вижити саме фізично, моральні імперативи жодного сенсу в цій формулі не мали. І от коли на Майдані гасла «Воля або смерть!» та «Рабів до раю не пускають!» поширилися і вкорінилися як аксіоми первинної самоідентифікації, – дуже багато людей, доволі нерішучих і боязких у повсякденні, раптово трансформувалися духовно й душевно, з релігійним завзяттям прийняли тезу «Не бійтеся, ми безсмертні». За спостереженням Валерії Бурлакової, під час Майдану все, що могло змінитися, змінилося докорінно. І зміни ці ставалися блискавично [22, с. 27].

Публіцист з Сімферополя Павло Казарін, заперечуючи спроби російських ЗМІ «етнізувати Майдан» і «відібрати його універсальність», стверджує: «Етнічне було на другому плані. Мова була теж на другому плані. Головне – картина бажаного майбутнього. Відповідь на запитання: ким ми хочемо бути? Люди об'єдналися довкола картини майбутнього» [23, с. 39]. З подібною тезою категорично не погоджується активіст «Свободи» Юрій Сиротюк, для якого неприйнятні будь-які спроби «денационалізувати зміст Революції Гідності» [24, с. 19]. Розглядаючи 2014 рік як третю (після 1991 і 2004 років) національно-визвольну революцію, політик наполягає: доки не побудуємо «українську Україну, як німці збудували німецьку Німеччину», – революційні змагання тривати-

муть знову і знову. Лише таким чином, роблячи виразний акцент на збереженні національної ідентичності, вдається демонтувати олігархічну систему влади і власності та створити натомість «економіку середнього класу». Головний висновок Євромайдану, за Ю. Сиротюком, – це доказ неможливості побудувати нову державу, не усунувши всіх наслідків російсько-радянської окупації [24, с. 19]. Серед активістів із середовища правлячих сил неодноразово доводилося чути думку, що перемогу взимку 2014 року здобули, насправді, Бандера і Шухевич, адже на їхній боротьбі й жертвовності створено «велику легенду опору», на якій виховувалося кілька поколінь патріотів.

Фундаментальним мотивом у дискурсі Євромайдану постає уявлення про те, що українці перестали боятися владу, ставитися до неї як до чогось незборимо-сакрального, непереможливо-величною. Для підприємця Іллі Кенігштейна очевидно, що держава досі намагається діяти старими методами, але вона стала «другорядною» в Україні. Змінивши владу, українці набули звички думати не лише про себе, а й про суспільство загалом, – тому наступна зміна влади у разі її неспроможності не стане проблемою для громадян [25, с. 35–37]. Під впливом Майдану, як вважає історик Іван Патриляк, – люди втратили залишки страху перед владою, перестали бути пацифістами й почали йти в ногу з часом. Завдяки цьому громадяни усвідомили, що суспільне благо вище від особистого, а вимушена заощадливість «завершить нашу трансформацію в європейців» [26]. Тамара Злобіна переломним моментом для сприйняття архетипу «влада» вважає «бої на Грушевського», коли остаточно розвіялися надії на появу «єдиного лідера», котрий поведе за собою, а режим Януковича пішов у цинічний і брутальний наступ. «Коктейлі Грушевського» ще зовсім недавно зробили явним немислиме: опір владі з боку звичайної людини, який переростає в атаку на «беркутівців», брутальну фізичну дію колективного відчаю, що на символічному рівні створила прецедент перемоги (цілком несподівано!), поклала початок змінам у масовій свідомості. Перемогу Майдану дослідниця пов'язує, насамперед, з тим, що «критична маса людей кинула свій коктейль – не у міліцію, а у фігуру влади у своїй власній свідомості» [19, с. 7–8].

Відтоді й до сьогодні влада для українців перестала бути «недосяжним колосом-царем», перетворилась у функціональне явище, котре можна контролювати і змінювати: «Влада більше не персоніфікується у постаті лідера.., не є цілісною, тотальною і монолітною, а сприймається як хитка конфігурація інтересів різних груп, на яку можна впливати» [19; 8]. Відповідно до подібних уявлень, доволі поширених у середовищі майданівців, влада має бути кардинально переформатована в напрямі заміни ієрархізованої вертикалі на «горизонталь самоорганізованих спільнот активізму і співпраці». Причому цей процес символічного «розчакловування» влади проходив паралельно до появи нових або кардинального переосмислення вже відомих сакральних символів. За словами митця Любові Морозової, робота активістів з облаштування барикад і метання «коктейлів Молотова» перетворювалася на своєрідну містерію, магічне дійство, що відсилало до «обрядів пращурів». А Гімн України увійшов у царину сакрального, став «своєрідною молитвою – так само всеосяжною, як і «Отче наш» [27, с. 3].

Серед тем, пов'язаних з рецепцією Революції Гідності в постмайданний період, на одне з пріоритетних місць цілком закономірно виходить проблема стосунків між суспільством і владою, від адекватного розв'язання якої сьогодні прямо залежить доля нації і країни. Народний депутат Віктор Чумак стверджує, що в Україні досі відсутня повноцінна влада, оскільки у владу йдуть виключно для того, аби відстояти власні бізнес-інтереси (ефір «Шустер-Live», 26 червня 2015 р.). Події на Майдані трансформували погляди й цінності пересічних громадян, проте хижацькі бізнесові інстинкти людей, котрі прийшли до влади, нікуди не зникли, постійно даватимуться взнаки. Так вважає політолог Михайло Басараб і додає: «Ці люди мислять схемами, зросли і сформувалися на оборудках... балансують на договорнях» [28, с. 35]. Єдиний вихід із подібної ситуації журналіст Віктор Мороз вбачає у безкомпромісній війні з олігархами, котрі перетворюють партії на бізнес-холдинги, куди потрапити молодим перспективним політикам дуже тяжко. Країна не рухатиметься вперед, доки олігархи не будуть знищені, – переконаний журналіст [29].

Логічний висновок, до якого спонукають роздуми переважної більшості експертів та громадських активістів стану справ, полягає (судячи з величезної кількості публікацій) у наступному: здобувши небачений раніше вплив у політичній та економічній сферах завдяки Євромайдану, олігархи всіма силами намагаються перешкодити реалізації його базових вимог і цінностей, адже це означатиме крах їхнього бізнесу і впливу. Також усіма силами вони прагнуть не пустити в серйозну політику молодих, мислячих і чесних активістів, здатних до незалежних рішень та дій, самодостатніх і націлених на реальні зміни. Революцію Гідності лише тимчасово й вибірково зупинила олігархічно-бюрократична машина, засобів боротьби проти якої громадянське суспільство досі не виробило. Тож успіх революції залежить від здатності виграти «війну з олігархами» (які, схоже, добряче наживаються на т. зв. «АТО» й зацікавлені в її триванні). Отже, актуальний етап національно-визвольної боротьби саме сьогодні – війна проти олігархів, життєво зацікавлених у збереженні корупційної моделі держави (щороку, за підрахунками експертів, на митниці, держзакупівлях, несплаті податків і офшорних комбінаціях країна втрачає близько 100 мільярдів доларів).

У зазначеному контексті неможна оминати увагою ще одну доволі контроверсійну тему, пов'язану з рушійними силами й перспективами реалізації гасел Євромайдану. Так, політолог Юрій Романенко у травні 2015 року писав про «постмайданний олігархічний консенсус», або змову, котра визначила параметри стосунків між олігархами після президентських виборів 2014 року. Саме цей новий баланс сил пояснює лояльність олігархів до Петра Порошенка і відповідну медійну та організаційну підтримку для нього під час виборів (напротивагу Юлії Тимошенко, помсти з боку якої олігархи ніби-то злякалися) [30]. Авторитетний експерт констатує, що політична система України нездатна функціонувати без «змов еліт», оскільки лише олігархи є її повноцінними суб'єктами (плюс «зовнішні гравці» – США та РФ, – котрі також виступають «повноцінними гравцями української політики, оскільки насичують її контрольованими фігурами») [30]. Народ у цій конфігурації – тільки «об'єкт прикладення зусиль краще

організованих, мотивованих і озброєних суб'єктів, котрі керують ним з допомогою пропаганди та істерики» [30].

Одним з ключових месиджів, які нині формують суспільно-політичний дискурс (а отже, й суспільну ситуацію!) в Україні, є теза про те, що перемогу Революції Гідності уможливила домовленість вітчизняних олігархів з лідерами тодішньої опозиції за спиною Януковича. Простіше кажучи, олігархи зрадили «сім'ю», котра «віджимала» їхні бізнеси й вела країну до «сімейної диктатури». Лідери опозиції взимку 2013–2014 (а можливо, ще раніше) дали гарантії власникам великого бізнесу щодо недоторканності їхніх активів і непорушності корупційної люмпенсько-олігархічної системи державного управління після перемоги над Президентом Януковичем. Петро Порошенко, буцім-то, виявився компромісною фігурою, яка влаштувала, практично, всіх членів «договірняка»: для олігархів він був «своїм у дошку», в той час як американські політики побачили в ньому поміркованого прагматика, здатного поетапно демонтувати корумповану олігархію. Політичні реалії сьогодення дають вагомі аргументи на користь подібної версії подій – такою є точка зору значної кількості вітчизняних політологів.

Спільним у дискурсі Євромайдану вважається теза про тектонічні ментальні трансформації, що трапилися в країні після повалення режиму Віктора Януковича («Саме на Майдані народилася модерна українська нація!»; «Українці вже ніколи не будуть такими, як раніше!»). Втім, далеко не всі дослідники й експерти поділяють переконання, що під час Революції Гідності сталися кардинальні зміни у свідомості суспільства. Зокрема, народний депутат Дмитро Добродомов в ефірі одного з популярних ток-шоу скрушно констатував, що Майдан нікого нічому так і не навчив! Медіа-експерт Олександр Нойнець переконаний, що структурних, глибинних зрушень у свідомості не відбулося, еліти також не змінилися (місце регіоналів зайняли інші еліти, «але точно такі самі»), в Президента немає жодної мотивації будувати «нову країну» (йому і в старій добре, а в новій місця може не знайтися) [31, с. 37]. Майдан відбувся, не маючи «знизу» громадянського суспільства – структур, готових замінити владу, не було. Проголосувавши у травні за П.Порошенка, українці, на

думку експерта, виявили незрілість, оскільки це означає, фактично, «голосування за договірняк із Путіним». Отже, наступні 10 років усе буде, як і раніше [31, с. 36]. Відомий політик Олесь Доній також скептично ставиться до перспектив реальних змін у країні, де «люди продовжують біднішати, а олігархи отримують надприбутки». «Якщо попередня влада була бандитська і тупа, то нова – шахрайська й розумна», – підсумовує колишній депутат, пророкуючи, що нова влада протримається досить довго [32 с. 6].

Надія на добровольчі батальйони, які, зупинивши Путіна, придуть «наводити лад у Києві» й покарати вбивць Небесної сотні, лишається потужним лейтмотивом «постмайданівського мислення» ще від літа 2014 року, готуючи сприятливий ґрунт для реалізації сподівань на встановлення націонал-патріотичної військової диктатури (як єдино можливого варіанта викоринити корупційну систему). Із середовища громадських активістів ця ідея поширюється доволі активно, особливо через соцмережі, тому вірогідність спроб її реалізації доволі висока (щоправда, більшість експертів скептично оцінюють цю вірогідність). Утім, українська історія останнього десятиліття, вступивши в зону «високої турбулентності», вже неодноразово демонструвала здійснення «невірогідних» сценаріїв з непередбачуваними наслідками.

Ще один надзвичайно поширений сюжет – порівняння Майдану з Запорозькою Січчю. Для історика Володимира В'ятровича Майдан одразу після побиття студентів перетворився на Січ з усіма її атрибутами, де є свої охоронці, духівники, вісники, ті, хто бере на себе харчування, логістику тощо [33, с. 6]. Досліджуючи Євромайдан як сукупність новопосталих міфів, органічно пов'язаних з «козацьким міфом» України, створеним Тарасом Шевченком, філософ Тарас Лютий також наголошує на тому, що прообразом Майдану є саме Запорозька Січ (тому «міф козацтва досі живе, лише перевтілюється відповідно до часу») [34, с. 7]. Від самого початку Революції Гідності аксіоматичного значення і всезагального розголосу набуло трактування її як чергового й закономірно-невідворотного етапу національно-визвольної боротьби, антиколоніального руху та «антирадянського повстання», – проте ця тема заслуговує окремої наукової розвідки,

особливо актуальної в контексті неоголошеної російсько-української війни на Донбасі.

Висновки. Головні тенденції, що їх сьогодні можемо виділити як ключові у «дискурсі Євромайдану», можемо сформулювати таким чином:

- Український Євромайдан стимулював «стару Європу» до оновлення й морального відродження, змусив її згадати про ті цінності, заради яких Європа, власне, об'єднувалася і завдяки яким вона постала в історичному часі як унікальний соціокультурний і духовно-цивілізаційний феномен, колыска гуманізму, свободи, прогресу й демократії. Теза «Європи на Майдані більше, ніж в ЄС» набула значного поширення в медіа-середовищі від грудня 2013 року.

- Для всього демократичного світу Євромайдан став актуальним символом перемоги громадянського суспільства, символом громадянської співпраці, безкорисливої активності й безумовної взаємодопомоги людей, котрі загальні цінності поставили значно вище від особистих інтересів (зневаживши інстинкт самозбереження заради почуття гідності). Майдан змінив ставлення світу до українців: від розчарування і «втоми від України» до поваги й захоплення їх мужністю, громадянською зрілістю, рішучістю й «ідеалізмом».

- Одним з головних надбань результатів Євромайдану є зміни у свідомості багатьох українців, котрі стають солідарнішими, наполегливими у відстоюванні прав та свобод, більш відповідальними за долю країни, свідомими власних цілей і пріоритетів. Значна частина населення перетворилася буквально за кілька місяців на ініціативних громадян, зуміла подолати апатію, байдужість, зневіру, аполітичність і, головне, – страх перед владою (замінити його готовністю до подвигу заради принципів та ідеалів).

- Рік, що пройшов після завершення Євромайдану, чітко продемонстрував: олігархічно-корупційну систему нова влада демонструвати не наважується, як і проводити кардинальні реформи й люстрацію. Тому розмови про «перемогу» Революції Гідності, фактично, припинилися, натомість паралелі з «постпомаранчевим синдромом» значно активізувалися. Про поразку чи реванш олігархів мова не заходить, бо стало очевидно: частина

олігархів надзвичайно виграла в політичному й економічному планах від усунення режиму Януковича. Один з ключових трендів «постмайданівського» медіа-дискурсу – міркування про невідвортність Майдану-3 заради порятунку країни.

Контраст між обіцянками «нової» влади і її реальними діями стає дедалі очевиднішим, і на тлі поглиблення кризових явищ у фінансовій та соціальній сферах це може призвести до потужної кризи держaparату, дострокових президентських і парламентських виборів. Значного поширення набули уявлення про те, що країна, не вийшовши остаточно з одного революційного циклу, вже увійшла в інший, а ризики радикалізації протестних настроїв надзвичайно зросли (навіть попри військовий конфлікт на Донбасі – а можливо, навіть завдяки йому).

- З погляду динаміки сучасного світу, де зміни прискорюються, а революційні настрої наростають, Євромайдан видається одним з найбільш яскравих у ХХІ ст. проявів боротьби за соціальну справедливість, поєднаної з національно-визвольною, антиколоніальною і антикорупційною боротьбою.

- «Постмайданівське» мислення поступово витісняє мислення пострадянське з його ключовими рисами: байдужістю, патерналізмом, пасивністю, страхом виявляти ініціативу, сакралізацією влади.

- Євромайдан кардинально змінив у свідомості мислячих людей уявлення про базові категорії політичного дискурсу – державу, політику і владу, – оскільки дав досвід масової боротьби проти влади за національну і справедливу соціальну державу поза сферою узвичаєної політики (досвід, остаточно, здавалося, забутий українцями від 1940-х років). Поява тисяч патріотів, готових помирати за принципи та ідеали, які знайшли себе й один одного у спільному просторі та часі, вже привела (а найближчим часом іще неодноразово приведе!) до цілковито непередбачуваних наслідків і для держави, і для влади, і для європейської політики загалом. Ідея свободи, осмисленої як потужна воля до перетворень, на наших очах набуває «другого дихання» і перспективи для переходу на якісно новий рівень самореалізації. Вивчення досвіду Євромайдану спонукатиме західних інтелектуалів більш оптимістично подивитися на перспективи демократії у ХХІ ст. (особливо після

шквалу публікацій останнього десятиліття, в яких доля демократії розглядалася украй песимістично).

- Українці завдяки Революції Гідності набувають небаченого раніше досвіду творення держави «на ходу», коригуючи першопочатковий проект (переформатовуючи як «модулі», так і первинну конструкцію); досвід ставлення до влади як перешкоди у державотворчому процесі (перешкоди, яку, втім, вчаться долати – іноді «прогинаючи» під себе, іноді йдучи на ситуативний компроміс, іноді просто зневажливо ігноруючи).

1. Шевчук Д. Пастки посткомунізму / Д. Шевчук // Критика. – 2013. – Число 11-12. – С. 33–35.

2. Наріжна В. Євромайдан у текстах / В. Наріжна // Критика. – 2013. – Число 11-12. – С. 12–15.

3. Євромайдан – подія десятиліття – екс-спецпредставник Мадлен Олбрайт // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/photo-video/2014/01/12/7009379>.

4. Донскіс Л. Ретроспективний погляд із 2014-го в 1989-й / Л. Донскіс // Український тиждень. – 2015. – № 52 (372). – С. 48.

5. Парасківа Л. Є. Бистрицький: Європи на Майдані більше, ніж чимало де в ЄС / Л. Парасківа // Країна. – 2014. – №1(204). – С. 25–27.

6. Завій Б. О. Забужко: Доки поряд оця феєсбешна імперія, життя нам не буде / Б. Завій, О. Павлова // Країна. – 2014. – №50(253). – С. 5–13.

7. Єрмолаєв А. Росіяни працюють з Україною минулого, а ми вже інші. А. Єрмолаєв / Країна. – 2014. – №15(218). – С. 4–7.

8. Івершень І. Інтерв'ю з В. Єрмоленком / І. Івершень // Країна. – 2014. – №17(220). – С. 20–24.

9. Івершень І. Ю. Романенко: Порошенко може втратити владу вже навесні 2015 року / І. Івершень, О. Куриленко // Країна. – 2014. – №46(249). – С. 4–7.

10. Гонський В. Живий племін Майдану. Спроба інтимного спомину [Електронний ресурс] / В. Гонський. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/columns/2015/01/3/7053807/>

11. Дочинець М. Україна створила 3 світові феномени – Січ, УПА і Майдан / М. Дочинець // Країна. – 2014. – №8(211). – С. 42.

12. Мельник Я. Виявилося, що маси на Майдані – зрячі, а еліта – сліпа / Я. Мельник // Країна. – 2014. – №50(203). – С. 30–31.

13. Бентя Ю. Osteuropa. 2014, №1 / Ю. Бентя // Критика. – 2014. – Число 1-2. – С. 29.

14. Шестопап Н. О. Третьяков: При Ющенкові був безлад, за Януковича – свавілля / Н. Шестопап, Р. Горбач // Країна. – 2014. – №39(242). – С. 22–26.

15. Шкіль А. Три революції / А.Шкіль // Україна молода. – 2014. – № 193.– С.5.
16. Черніков А. Опозиція – не розкіш, а засіб пересування / А.Черніков // Критика. – 2013. – Число 11-12.– С. 7–8.
17. Межва Л. М. Маринович: Нинішня опозиція – це не те, з чим я хочу йти в майбутнє / Л. Межва // Країна. – 2014. – №2(205). – С. 21–23.
18. Парасківа Л. Ю. Макаров: Опозиція не встигає за ситуацією, а тим більше не проєктує її / Л. Парасківа // Країна. – 2013. – №48(201).– С. 10–12.
19. Злобіна Т. Твій особистий коктейль / Т. Злобіна // Критика. – 2014. – Число 1-2. – С. 5–8.
20. Лозниця С. Із 1917-го російській владі вірити не можна / С.Лозниця // Країна. – 2014. – №30(233). – С. 12–16.
21. Ворожбит О. Іноземний легіон / О. Ворожбит // Український тиждень. – 2014. – №23(343). – С. 30–31.
22. Бурлакова В. Життя після Майдану / В. Бурлакова // Український тиждень. – 2014. – № 23 (343).– С. 26–28.
23. Казарін П. Всі біди людства – через недостатню спроможність розуміти інформацію / П.Казарін // Країна. – 2014. – №29(232). – С. 38–41.
24. Малко Р. Коли наступний Майдан? / Р.Малко // Український тиждень. – 2014. – №23(343). – С. 18–19.
25. Семиженко А. І. Кенігштейн: Українці – нові євреї Європи / А.Семиженко // Країна. – 2014. – №25(228). – С. 35–37.
26. Остаповець Г. Інтерв'ю з І.Патриляком / Г.Остаповець // Країна. – 2014. – №50(253). – С. 42.
27. Морозова Л. Слухайте музику революції / Л. Морозова // Критика. – 2014. – Число 1-2.– С. 2–4.
28. Перевозна О. Інтерв'ю з М.Басарабом / О. Перевозна // Країна. – 2014. – №10(213). – С. 32–35.
29. Москалюк О. В.Мороз: Влада називає себе миролюбцями, а насправді вони – баягузи / [Електронний ресурс] / О. Москалюк. – Режим доступу: http://gazeta.ua/articles/opinions-journal/_vlada-nazivaye-sebe-mirolyubcyami-a-naspravdi-voni-boyaguzi/552735.
30. Романенко Ю. Зачем Фирташ подыграл Тимошенко и Кремлю [Електронний ресурс] / Ю.Романенко. – Режим доступу: <http://hvylyu.net/analytics/politics/zachem-firtash-podygral-timoshenko-i-kremlyu.html>.
31. Семиженко А. О.Нойнец: Голосування за Порошенка – це фактично голосування за договірник із Путіним / А.Семиженко // Країна. – 2014. – №44(247). – С. 34–37.
32. Чи можуть до влади в Україні прийти військові? // Країна. – 2014. – №44(247). – С. 4–8.
33. Завій Б. В. В'ятрович: Алкоголь – це ворог революціонера / Б.Завій // Країна. – 2013. – №50(203). – С. 4–9.
34. # Euromaidan – history in the making. – К.: Основи, 2014. – 288 с.